

Voorstel van den heer Moens tot wijziging van enkele bepalingen der wet van 13 Augustus 1857 : (Staatsblad no. 103) : (Lager onderwijs)

<https://hdl.handle.net/1874/234604>

MM 11036

BR. 1876. VI. 2.

1876 VI, 2.

VOORSTEL

van den heer MOENS tot wijziging van
enkele bepalingen der wet van
13 Augustus 1857 (Staatsbl. N°. 103).

(Lager Onderwijs.)

RECEIVED
FEBRUARY 10 1881
U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE

van de heer MOENS tot wijziging van
bepalen der wet van 13 Augustus
1857 (Staatsblad n°. 103).

(Lager onderwijs.)

ELEIDENDE BRIEF.

N°. 1.

UTRECHT, 21 Februarij 1876.

HOOGED. GESTRENGE HEER!

Ik heb de eer U hierbij te doen toekomen een voorstel tot wijziging van enkele bepalingen der wet van 13 Augustus 1857 (Staatsblad n°. 103). Het ontwerp van wet gaat vergezeld van eene Memorie van Toelichting.

Hoogachtend heb ik de eer te zijn

Hoogedel Gestrenge Heer,

Uw dienstv.

MOENS.

*Voorstel van den heer MOENS tot wijziging van
enkele bepalingen der wet van 13 Augustus
1857 (Staatsblad n°. 103).*

(Lager Onderwijs).

MEMORIE VAN TOELICHTING.

N°. 3.

§ 1. Dat de wet op 't lager onderwijs in vele opzigten herziening vereischt, wordt door de overgrootste meerderheid der deskundigen erkend. Niet minder, dat die herziening, wat enkele hoofdpunten betreft, zonder groote schade voor het onderwijs, niet langer kan worden uitgesteld.

Van de noodzakelijkheid dier herziening is ook de Regeering overtuigd. Zij heeft het voornemen daaromtrent een voorstel te doen.

De ondergeteekende verheugt zich daarover. Maar hij is bevreesd, dat het zou kunnen gebeuren, dat of, om welke redenen ook, het voornemen der Regeering werd verijdeld, of uitgevoerd op een tijdstip, dat de behandeling harer voorstellen in dit, en zelfs in een volgend zittingjaar achterwege zou blijven.

Bij zijn optreden verklaarde de Minister van Binnenlandsche Zaken dat hij eerst de wet op het hooger onderwijs wenschte behandeld te zien. Eerst daarna zou hij een voorstel tot herziening der wet op het lager onderwijs aan de Vertegenwoordiging aanbieden. Die verklaring herhaalde hij bij meer dan eene gelegenheid.

De ondergeteekende heeft zich, ten deele, met dat plan zeer goed kunnen vereenigen.

Eerst de wet op het hooger onderwijs in behandeling.

Maar hij heeft reeds in de vorige, en bij herhaling in deze zitting daarop aangedrongen, dat de Minister in zooverre zijn voornemen mogt wijzigen, dat hij zijn voorstel omtrent het lager onderwijs indiende vóór de openbare behandeling van dat op het hooger onderwijs, opdat het, voorloopig onderzocht en schriftelijk behandeld, vroeg genoeg in staat van wijzen kon zijn gebragt, om nog in dit zittingjaar in openbare behandeling te kunnen komen. Hij merkte daarbij op, wat door niemand werd weersproken, dat, wanneer niet gebeurde wat hij wenschte, de afdoening van dat onderwerp in deze zitting onmogelijk zou blijken.

In dien stand van zaken heeft hij bij de begrootingsdiscussie in December ll. verklaard, dat hij het „vaste voornemen” had, om, mogt de Minister bij zijn gevoelen volharden, vóór de heropening der zitting in Februarij het initiatief te nemen tot wijziging van hetgeen geen langer uitstel gedooft.

Op dit oogenblik is het genoegzaam gebleken, dat de Minister bij zijn voornemen volhardt. De ondergeteekende is daarom gehouden zijn woord in te lossen. Hij is ook door hetgeen sinds December jl. is gebeurd, door de blijken die de Regeering heeft gegeven dat zij de herziening voorbereidt, niet van meening veranderd.

Eerst hooger onderwijs. Maar wanneer het Regeeringsontwerp onverhoopt eens mogt worden verworpen, wat dan?

En in geen geval komt het voorstel omtrent het lager onderwijs vóór dat omtrent het hooger onderwijs is beslist.

Dat is dus niet eerder dan in het Paasch-reces. De Kamer, in Mei teruggekeerd, onderzoekt het, brengt verslag uit, wacht het antwoord, en, zeker, bepaald onmogelijk is het niet, maar wie over de zaak ernstig nadenkt, moet het toch hoogst onwaarschijnlijk, zoo goed als onmogelijk achten, dat de openbare behandeling van het ontwerp nog in dit jaar volgen kan. Dan blijft het alles liggen tot in de volgende zitting; dat wil zeggen tot Februarij 1877; eerder is er voor zulk een onderwerp evenmin gelegenheid, als ze er nu voor het hooger onderwijs is geweest.

Maar in Februarij 1877 staan de Junijverkiezingen weer voor de deur. »Is dát het geschikte tijdperk om het wetsontwerp te behandelen?» De bedenkingen daartegen zijn reeds te voorzien en het is volstrekt niet zeker dat zij geen overwegenden invloed zullen hebben en de behandeling alweer doen verdagen.

De ondergeteekende hecht aan zijne veronderstelling te veel gewigt om lijdelijk af te wachten of de werkelijkheid hem, tot zijne vreugde, zal logenstraffen.

Hij acht zich verplicht aan de Vertegenwoordiging de gelegenheid aan te bieden, om indien zijne voorspelling dreigde vervuld te worden, althans de ergste schade te ontgaan, die daarvan het gevolg zou wezen.

Hij draagt daarom geen ontwerp voor, waarin alles, wat in de wet van 1857 herziening vereischt, is opgenomen. Hij bepaalt zich tot datgene, waaromtrent allen het ééns zijn, dat in ieder geval, bij elke wijziging van andere bepalingen der wet, verandering moet komen. Die punten, die in geen ontwerp, van welke zijde ook ingediend, ontbreken kunnen; die, van het andere losgemaakt, de regeling daarvan in verschillenden zin open laten. Maar die ook, juist omdat zij zich binnen een niet al te grooten kring bewegen, ligter zijn te overzien en spoedig voor eene beslissing vatbaar kunnen worden gemaakt.

Van hetgeen de ondergeteekende voorstelt geldt in volle mate: daar is periculum in mora.

Is de Vertegenwoordiging van dezelfde meening — dan brenge zij het voorstel in staat van wijzen.

Daaraan is dit groote voordeel verbonden, dat, indien het met het Regeringsontwerp gaat zoo als hij vreest, ieder oogenblik de gelegenheid kan worden aangegrepen, om intusschen te doen, wat zonder onberekenbaar nadeel voor de geheele maatschappij niet langer ongedaan kan blijven.

§ 2. De voorstellen hierbij aangeboden bepalen er zich toe in het wettelijk voorschrift den waarborg te leggen:

dat er een voldoende aantal goed ontwikkelde onderwijzers worde gevormd;

dat het onderwijs in iedere school door een voldoende aantal onderwijzers worde gegeven;

dat de behoorlijke bezoldiging der onderwijzers bij hen die zich aan dat ambt hebben gewijd, den lust en de geschiktheid beware, en den lust om zich daaraan te wijden bij steeds meerdere, en meer geschikte jongelingen verhooge;

dat voor elke school, ook de kleinste, dezelfde acte van bekwaamheid zal worden geëischt van hen, die aan het hoofd daarvan worden gesteld;

dat de kosten van het onderwijs, naar vaste regelen, voor een gedeelte door den Staat worde gedragen.

Tot toelichting dier punten het volgende:

§ 3. *Goed ontwikkelde onderwijzers.*

Van hen wordt geëischt dat ze, bij hunne leerlingen, verstand en karakter helpen vormen. Geen ligte taak. Degelijke kennis, veel zelfstandigheid, veel tact, veel ernst is er noodig om haar te volbrengen. Ze mag daarom niet worden gelegd op te zwakke schouders; ze mag niet aan kinderen, aan knapen worden toevertrouwd. Zij vordert de verstandelijke rijpheid, de zedelijke zelfstandigheid van den man. Zoo ver moet het komen, zoo ver zal het eens komen, dat de moeilijkste arbeid, het werk dat de grootste verantwoordelijkheid oplegt, aan geene anderen worden toevertrouwd, dan aan mannen en vrouwen, die den waarborg althans *kunnen* geven dat die last niet te zwaar voor hen is.

Voor alsnog moeten we ons echter met minder tevreden stellen. Onze eischen mogen we niet te hoog doen stijgen. Maar ook niet te laag doen dalen.

Dat heeft de wetgever gedaan, toen hij zonder eenige beperking, zonder leeftijd of mate van ontwikkeling te bepalen de *kweekelingen* in de school als *onderwijzers* toeliet.

Jongens en meisjes, in wien de onderwijzer *kiemen* van geschiktheid meende te bespeuren, konden als onderwijzers worden aangesteld. *Zulke* onderwijzers moesten er zijn wanneer het getal der leerlingen eener school tot boven 70 was geklommen. Of liever: daar behoefde in dat geval naast den hoofdonderwijzer geen andere onderwijzer dan zulk een kweekeling te worden aangesteld. En zoo is het kunnen gebeuren dat honderden van jongens en meisjes, die nog op de schoolbanken behoorden te zitten, zijn bevorderd tot onderwijzers; dat ze die taak soms jaren achtereen, krachtens wet en verordening hebben vervuld, om daarna, als ze hun 18de jaar hadden bereikt en zich aan het acte-examen moesten onderwerpen, *ongeschikt* en *onbevoegd* tot het geven van onderwijs te worden verklaard.

Dat veel schade geleden was door die *jonge meesters* zal niet ligt iemand ontkennen. Maar wie zal zeggen hoeveel schade geleden was, naar hoofd en naar hart, door het aantal leerlingen, jaren achtereen aan hunne zorg overgegeven?

Dat mag, naar het gevoelen van den ondergeteekende niet langer voortduren.

Kan al niet op een oogenblik met dien toestand worden gebroken, 't is meer dan tijd, dat althans aan de ergerlijkste toepassing der wetsbepaling een einde worde gemaakt. En dat voor de toekomst een toestand worde voorbereid, waarin, wat in het tijdperk van overgang nog moet worden toegelaten, niet meer noodig zal zijn. Voor de toekomst stellen we onzen eisch althans zoo hoog, dat in de school geen ander onderwijzer werkzaam zij, dan die van zijne bekwaamheid en geschiktheid voldoende bewijzen heeft gegeven en minstens den leeftijd (18 jaren) heeft bereikt, waarop hij, de kinderschoenen ontwassen, van 't gewigt zijner taak, en den ernst voor hare vervulling vereischt, besef kan hebben.

Om verkeerde gevolgtrekking te voorkomen wordt hier ten overvloede bijgevoegd, dat voortdurend in de school aan hen die zich voor het onderwijs voorbereiden gelegenheid zal moeten gegeven worden, om zich, onder bestendig toezigt van den onderwijzer der klasse, in de praktijk van het onderwijs te oefenen.

§ 4. Een *voldoend* aantal onderwijzers.

Onmisbare voorwaarde voor degelijk, vruchtdragend onderwijs is, dat de onderwijzer zich met zijne leerlingen voortdurend kan bezighouden, dat hij met hen spreken, hen ondervragen kan, dikwijls en veel, dat hij hen kenne. Dat is onmisbaar zoowel voor hunne verstandelijke ontwikkeling als voor hunne zedelijke vorming. Onderwijs en opvoeding gaan hand aan hand. Het onderwijs der volkschool is geen inprenten van leerstof, maar ontwikkelen, vatbaar maken om te zien, te gevoelen, te overleggen, te denken, te doen. En dat kan het niet zijn, waar de onderwijzer zich „verbrokkelen” moet over verschillende groepen van leerlingen. Ook niet dáár, waar hij zich aan een groot getal leerlingen wijden moet, al zijn ze ook in ééne klasse vereenigd.

Zeventig leerlingen van verschillenden aanleg en mate van ontwikkeling, van 5—12 jaren oud, onder één onderwijzer — dat is eene verhouding tastbaar ongerijmd. Zeventig — tachtig — honderd leerlingen, al worden ze zamen in ééne klasse vereenigd, dat is voor onderwijs dat dien naam verdient een onmogelijke toestand.

Intusschen is dat de toestand voorgeschreven in — gedoogd door de wet.

Zij laat toe dat (art. 20) aan het hoofd van sommige scholen een hulponderwijzer wordt geplaatst, een jongeling, die nog slechts proeven gegeven heeft van genoegzame bekwaamheid om, *onder* het toezigt van een ervaren man werkzaam te zijn — aan 't hoofd eener school soms van 70 en meer leerlingen, in verschillende klassen verdeeld.

Dat wordt soms nog als een voorregt der openbare scholen ge-

roemd en voor de bijzondere begeerd. Treurig voorregt, waaraan niet te spoedig een einde kan worden gemaakt.

De wet laat toe (art. 18) dat — om iets te noemen — in eene school van 499 leerlingen aan 1 hoofd-, 4 hulponderwijzers en 1 kweekeling al 't onderwijs is opgedragen. De leerlingen zijn verdeeld in zes afdeelingen; in de hoogste klasse is maar een betrekkelijk klein getal, — de meesten verlaten de school, voor dat ze zoo ver zijn gekomen — stel 49. Blijven over 450 voor de 5 andere afdeelingen, d. i. juist 90 voor elken hulponderwijzer — en ook 90 voor den kweekeling.

Als men daarbij in 't oog houdt, dat iedere afdeeling nog hare onderafdeelingen heeft, dat het den hoofdonderwijzer onmogelijk is zijne klasse te verlaten om op het hulppersoneel toezigt te houden — dan vindt men alligt reden voor 't droevig verschijnsel, dat het onderwijs zoo weinig vruchten draagt.

Het gestelde voorbeeld is volstrekt geene uitzondering. Integendeel. De verhouding is hier en daar nog veel ongunstiger. Den ondergeteekende is een voorbeeld bekend, dat in eene niet onaanzienlijke stad, een kweekeling, onder de hoede van art. 18, geheel alleen in eene klasse, in een afzonderlijk lokaal, jaren achtereen werkzaam was. 't Gebeurt dat soms 130—140 leerlingen aan één onderwijzer zijn toevertrouwd.

Maar zijn de bepalingen der wet, waaronder dergelijke toestanden moeten gedoogd worden, geheel onvoldoende — de werkelijke toestand van het oogenblik is nog veel treuriger. Aan het voorschrift der wet kan op verre na niet worden voldaan.

Scholen met een kweekeling aan 't hoofd;

scholen, waar aan de verschillende klassen beurtelings vacantie wordt gegeven, zoo lang eene daarvan, een zeer korten tijd daags, het onderwijs van den enig overgebleven onderwijzer geniet;

scholen, waar de plaatsen der hulponderwijzers door de oudste leerlingen der school worden ingenomen, in klassen van 80 en meer kinderen;

scholen, waar de onderwijzer aan een getal van 180—200 kinderen over twee localen verdeeld onderwijs moet geven, beurtelings dan in het eene dan in het andere vertoevend — om de orde te herstellen en zooveel mogelijk te bewaren, tot dat het einde van den schooltijd hem en zijne leerlingen, gelukkig, weer voor een poos ontslaat.

Mogt welligt bij iemand de twijfel rijzen of die schets niet overdreven is, dan herinnere hij zich dat de heer VAN NAAMEN VAN EEMNES, in de zitting van 14 December jl., onder andere van de voorstelling der dringende behoefte aan onderwijzers door den ondergeteekende gegeven, verklaarde: „Omtrent deze behoefte ben ik het met den voorsteller eens. Zij is zeer groot; ik geloof zelfs dat hij den toestand veel te zwak heeft geschilderd.” Nog twee andere getuigen die niet van overdrijving zullen worden verdacht, veroorlooft de ondergeteekende zich aan te halen:

De heer HEEMSKERK, Minister van Binnenlandsche Zaken, sprak in de zitting van 9 December 1874:

»Het is treurig dat er ten plattenlande gemeenten zijn, waar, vlak in strijd met de wet, de directie der school is toevertrouwd aan een kweekeling, omdat men geen hulp kan verkrijgen, en waar het schooltoezigt het wel oogluikend moet toelaten, daar de kinderen anders in het wild loopen. Er zijn andere plaatsen, waar kweekelingen volstrekt noodig zijn als hulponderwijzers in de school.»

De heer VERHEIJEN zeide in dezelfde zitting:

„Het gebrek aan hulp, ik herhaal het, is bij uitstek groot. Van het houden van vergelijkend examen, bij de vervulling van de betrekking van hulponderwijzer, is, bijna zonder uitzondering, geene sprake meer; dus geen voldoen aan het voorschrift, neêrgelegd in art. 22 der wet van 1857. Ik overdrijf eenigermate, maar zeker niet veel, wanneer ik zeg dat ik, als het ware dagelijks word overstelpt, èn van de zijde van belanghebbende ouders, èn van de zijde van gemeentebesturen, èn van de zijde van het Staatstoezigt, met het verzoek toch hulp te willen aanwijzen, en, pour tout potage, kom ik met ledige handen, want hulp kan ook ik niet verleenen. Onlangs werd mij die gevraagd voor eene gemeente, waar drie hulponderwijzers moesten zijn, en geen enkele aanwezig was. Er zijn dan ook scholen met 150 leerlingen en meer aan de leiding van één enkelen onderwijzer toevertrouwd.»

§ 5. Met het oog op dergelijke getuigenissen komt het den ondergeteekende onverantwoordelijk voor langer dan onvermijdelijk noodig is, de voorbereiding van een beteren toestand uit te stellen. Er moeten afdoende maatregelen genomen worden om het kwaad dat onze volksontwikkeling, onze volkswelvaart met achteruitgang dreigt, te stuiten. Zal er van overheidswege worden gezorgd voor voldoende lager onderwijs, dan moet van harentwege worden gezorgd voor de opleiding van een voldoende aantal degelijke onderwijzers. Die opleiding moet op breeder schaal worden ingerigt. In art. 12 der wet van 1857 worden de verschillende vormen waarin die opleiding geschieden zal, omschreven.

Minstens twee Rijkskweekscholen. Daar zijn er drie. Spoedig zullen er, zoo vertrouwen we, zes zijn. Ook dat getal is te klein. 't Moet minstens verdubbeld worden.

Geene betere opleiding dan aan eene goed ingerigte kweekschool. Theoretisch zoowel als practisch wordt de kweekeling er gevormd. In de eerste twee jaren van den cursus wijdt hij zich geheel aan theoretische studie, ingerigt naar den eisch zijner bestemming. In de laatste twee wisselt hij van tijd tot tijd zijne theoretische lessen af met practische oefeningen in 't geven van onderwijs in de leerschool, die aan de kweekschool is verbonden. Hij doet dat steeds onder de leiding van den hoofdonderwijzer dier school. Zóó gevormd onderwerpt hij zich aan het examen en bijna zonder eene enkele uitzondering wordt hij als hulponderwijzer toegelaten. De drie kweekscholen hebben zoo gedurende de laatste jaren, het personeel geregeld met 30 nieuwe onderwijzers versterkt, die overal met eere hunne plaats hebben vervuld. Thans zijn ze op weg jaarlijks het dubbel aantal te leveren.

Over 4 jaar zullen ook de nieuw op te rigten haar aandeel daartoe bijdragen. Maar ook dan blijft het aantal der onderwijzers dat daarvan uitgaat veel te klein om in de behoefte te voorzien. Ook al telt men daarbij de onderwijzeressen, die aan de kweekschool voor meisjes, eerlang op te rigten, zullen worden gevormd. Het getal dier inrigtingen behoort ook te worden vermeerderd. Het onderwijs door vrouwen gegeven, wordt voor de laagste klassen der school, indien die klassen een klein aantal leerlingen bevatten, steeds meer gewaardeerd. Tot hiertoe liet het Rijk zich weinig aan hare opleiding gelegen liggen. Slechts door subsidie steunt het hier en daar eene inrigting met dat doel in 't leven geroepen. Het moet meer doen dan dat.

Intusschen kan, om meer dan eene reden, althans in de eerstvolgende jaren, door kweekscholen alléén niet aan alle behoeften worden voldaan.

Tot hiertoe hebben de ook in de wet voorgeschreven *normaallessen* voor de opleiding van onderwijzers zoo nuttig gewerkt, als hare inrigting vermogt. In den laatsten tijd werden enkele daarvan verbeterd. De meeste zijn intusschen nog voor meer verbetering, en te gelijk voor uitbreiding vatbaar.

Uit den aard der zaak kan van haar niet hetzelfde als van de kweekscholen worden verwacht. Zij zullen echter steeds beter aan haar doel beantwoorden, naar mate aan hare kweekelingen meer lessen worden gegeven, en van hen minder diensten in de school worden geveerd, die hen afmatten en hun lust en hunne geschiktheid voor studie in den weg staan.

Datzelfde geldt van de zoogenaamde opleidingsklassen, eene soort van normaallessen, maar op nog kleiner schaal ingerigt, waar één onderwijzer aan verschillende in zijne omgeving wonende kweekelingen, zoo goed als het kan, les geeft in al de vakken van het lager onderwijs. Bij de meeste dier inrigtingen is evenwel zeer veel te wijzigen en te verbeteren, zullen ze, met hoop op goed gevolg, kunnen blijven voortbestaan.

Bij de opleiding komt het hier op aan, dat ze goed ontwikkelde onderwijzers vorme. Inrigtingen die geen waarborg geven dat ze dat doen, moeten verdwijnen.

Het onderwijs is weinig gebaat met onderwijzers, die slecht gevormd, gebrekkig ontwikkeld, eens, tweemaal, driemaal op 't examen moeten worden afgewezen, tot dat ze eindelijk met moeite zoo zijn afgerigt, dat het hun gelukt eene acte van zeer betwistbare bekwaamheid te verkrijgen.

Wat de Staat doet, moet zoo goed mogelijk worden gedaan. Zijne kweekelingen moeten geleid worden langs een weg, die met *voldoende* waarschijnlijkheid op het doel uitloopt. Daarom het beste alleen; zoolang dat onmogelijk is — althans het zeer goede.

Kweekscholen in de eerste plaats;

Normaalscholen daarnaast;

Opleidingsklassen alleen bij uitzondering.

§ 6. Ter beantwoording van de vraag hoeveel van ieder dier inrigtingen er behooren te wezen, is 't noodig te weten hoeveel onderwijzers er noodig zijn. Het ligt in den aard der zaak, dat de

bepaling van het eerste zoowel als van het laatste alleen bij benadering geschieden kan. Zoo is aan de berekening van het aantal onderwijzers ten grondslag gelegd het aantal leerlingen enz. in 1873, als t' laatst bekende officiële cijfer. Dat getal is thans reeds hooger en doet naar mate het hooger stijgt ook het cijfer der onderwijzers stijgen.

In den beginne is reeds gewezen op de gebrekkige regeling van art. 18 der wet van 1857. Het wordt, bijna zonder uitzondering, door alle deskundigen erkend, dat de uiterste grens, waartoe men gaan mag bij de bepaling van het aantal leerlingen, onder één onderwijzer te vereenigen, is 40, in eene klasse. Waar het dus de vraag geldt: hoeveel onderwijzers zijn er noodig voor het onderwijs der leerlingen op de openbare lagere scholen, zou men dat getal slechts hebben te deelen door 40.

Die berekening zou echter falen. Vooreerst is het vrij algemeen als wenschelijk erkend, dat, zoo al niet in elke school minstens twee onderwijzers moeten wezen, althans geen grooter getal dan 30 leerlingen in drie klassen verdeeld, aan een onderwijzer worden toevertrouwd. Waar dus kleine scholen zijn, wier leerlingen minder dan 40, maar meer dan 30 bedragen, behoort reeds een tweede onderwijzer te worden aangesteld.

Daarenboven. Niet voor elk volkomen 40tal, maar voor elk gedeelte van 40 boven de volkomen 40tallen behoort een onderwijzer meer in de school te worden geplaatst.

Eindelijk; in groote scholen is het een vereischte dat de hoofdonderwijzer, met het toezicht op 't geheel belast, niet aan eene klasse gebonden, en daarom het hulppersoneel zoo groot zij, dat, ook zonder dat de hoofdonderwijzer wordt medegerekend, één onderwijzer voor elke 40 leerlingen worde aangesteld.

Dat alles te zamen doet het aantal van onderwijzers dat voor de behoeften van 't onderwijs noodig is, aanmerkelijk stijgen boven hetgeen men verkrijgt als men de schoolgaande kinderen door 40 deelt.

En, nu het er op aankomt maatregelen te nemen om voor de toekomst een voldoende toestand voor te bereiden, mag niet worden verzuimd ook te rekenen op onderwijzers noodig voor hen, die thans nog in 't geheel geen onderwijs genieten.

In 1873 bedroeg het aantal der kinderen tusschen 5 en 12 jaar, die de openbare dagschool bezochten p. m. 335.000; dat der niet schoolgaande tusschen 6 en 12 jaar 85.000, van wie men mag aannemen dat minstens de helft later eene plaats op de openbare school zullen innemen, als voor een genoegzaam aantal nieuw op te rigten scholen een voldoende aantal onderwijzers beschikbaar zal zijn. Voor al die leerlingen zamen is noodig — 1 onderwijzer op 40 leerlingen — een getal van p. m. 10.000 onderwijzers. Met het oog op de gevallen hierboven genoemd, moet daarbij worden gevoegd een getal, dat onmogelijk met eenige zekerheid is te bepalen, maar dat zeker op p. m. 2000 niet te hoog wordt geraamd.

Hoe dat aantal te verkrijgen, hoe het te behouden?

De eerste vraag is moeilijker te beantwoorden dan de laatste. Intusschen niet daarom beginnen we met de beantwoording der laatstgenoemde, maar omdat die betrekking heeft op een blijvenden

toestand. Voor dien blijvenden toestand moeten blijvende maatregelen getroffen worden. Voor het overgangstijdperk zijn tijdelijke maatregelen noodig, zulke, die zonder veel bezwaar later weer kunnen worden losgelaten.

In de eerste plaats dus de vraag: hoe het aantal onderwijzers dat noodig is te behouden? Met andere woorden: op welke wijze moet worden gezorgd dat, zijn eenmaal de 12.000 onderwijzers aanwezig, dat personeel voltallig blijve?

Aangenomen wordt, dat het totaal der onderwijzers jaarlijks met p. m. 4 pct. vermindert. Er moet dus jaarlijks worden voorzien in een getal van p. m. 500.

Indien er worden opgerigt:

10 kweekscholen voor jongens met 4 klassen, ieder van 20 leerlingen;

3 kweekscholen voor meisjes met 4 klassen, ieder van 20 leerlingen;

20 normaalscholen met 4 klassen, ieder van 10 leerlingen,

dan verkrijgt men van al die inrigtingen zamen p. m. 450 onderwijzers en onderwijzeressen 's jaars.

Intusschen mag men verwachten dat op eene enkele plaats eene gemeentekweekschool verrijst, dat de normaalscholen door meer dan 10 kweekelingen in elke klasse zullen worden bezocht, dat van andere inrigtingen door niet weinigen zal worden gebruik gemaakt tot hunne voorbereiding voor het onderwijs.

Het schijnt niet te gewaagd het getal van hen die langs deze verschillende wegen de hulponderwijzersacte zullen verkrijgen te stellen op 250 's jaars.

Zoodoende wordt een totaal van p. m. 700 's jaars bereikt. Dat p. m. 500 van hen zich aan het openbaar lager onderwijs zullen wijden is zeker geene overdreven verwachting.

Maar hoe te geraken tot dien normaaltoestand waarin het onderwijzend personeel voltallig zal zijn?

In 1873 waren er p. m. 5700 onderwijzers in de openbare lagere scholen, de kweekelingen niet medegerekend. Dat is minder dan de helft van hetgeen noodig is.

Gesteld dat men in 10 jaren de 12000 voltallig wil maken. Dan zal niet maar alleen het thans ontbrekend getal moeten worden aangevuld. Want de 5700 verminderen jaarlijks met p. m. 4 per cent, dat is in 10 jaren p. m. 2200.

Het aan te vullen cijfer belooft in 10 jaren dus minstens 8000.

Wanneer kon worden aangenomen dat in 1877 al de voorgestelde inrigtingen voor opleiding in het leven traden, dan zou men in 10 jaar ongeveer de volgende resultaten verkrijgen.

Tot 1881 blijft de toestand, wat nieuw aankomende onderwijzers betreft, zoo als die thans is — gemiddeld 500 's jaars, dat is in 5 jaar 2500.

In 1881 komen, uit al de inrigtingen zamen p. m. 450 onderwijzers, dat is van 1881—1887 p. m. 2700.

Door hen, die niet op eene dier inrigtingen zijn gevormd, wordt dat getal verhoogd met $6 \times 250 = 1500$.

Aan het einde der 10 jaren zou men zoodoende verkregen hebben p. m. 6700 nieuwe onderwijzers en onderwijzeressen, van wie we meenen

te mogen aannemen dat p. m. 4500 eene plaats in de openbare lagere school zullen vinden. Met de 3500 overgeblevenen kunnen er dan p. m. 8000 onderwijzers in de openbare lagere school werkzaam zijn.

Er blijft zoodoende ook dan nog een aanzienlijk tekort.

Wat kan er worden gedaan om dat tekort te doen verdwijnen? Met andere woorden. Kunnen er maatregelen genomen worden om in 10 jaren nog p. m. 4000 onderwijzers meer op te leiden?

De ondergeteekende acht het niet wel mogelijk om de inrigtingen van opleiding die daartoe noodig zouden zijn, boven het door hem genoemde getal op eenmaal zoo zeer uit te breiden.

Toch kan, naar zijne meening, iets worde gedaan, om binnen den gestelden termijn het doel althans nader bij te komen.

Er kunnen meer normaalscholen worden ingerigt op den voet der 20 door hem hierboven bedoelde. Thans zijn er 28 normaalscholen. Dat getal kan tot 40 worden uitgebreid.

Neemt men aan dat de 20 normaalscholen, alzoo boven de eerstbedoelde 20 in 't leven geroepen en op denzelfden voet geregeld, van 1881—1887 1200 onderwijzers opleiden, dan kan op die wijze het totaal van onderwijzers, aan openbare inrigtingen tot 1887 opgeleid, worden geraamd op p. m. 8000, van wie p. m. 5300 voor het openbaar lager onderwijs.

Zaamgeteld met hen, die van het tegenwoordig aantal zijn overgebleven, is dan nog het cijfer van 9000 niet bereikt.

En die berekening is nog te gunstig. Want daarbij is aangenomen dat in 1877 de voorgestelde inrigtingen alle worden opgerigt en met een voldoende aantal leerlingen bezet. Om verschillende redenen zal het intusschen welligt langer duren eer ze allen kunnen worden geopend.

Maar daarentegen is het onmogelijk dat de toevloed van hen, die zich, op andere wijze voorbereid, aan het onderwijs wijden, grooter wordt. Niet alleen niet onmogelijk, maar zelfs waarschijnlijk.

De ervaring zal moeten leeren of men er te veel of te weinig van heeft verwacht. Maar zelfs hij, die zijne verwachting daaromtrent 't hoogst spant, zal niet kunnen beweren dat het aantal opleidingsscholen te groot of dat, voor 't tijdperk waarin moet worden getracht den normaaltoestand te bereiken, de termijn van 10 jaar te ruim is gesteld.

§ 7. Zal het alzoo nog geruimen tijd moeten duren eer de voorschriften van het gewijzigde art. 18 volledig kunnen worden toegepast, de noodzakelijkheid dringt om gedurende dien tijd het voorschrift van het gewijzigd art. 5 niet in zijn geheel omvang uit te voeren. Als maatregel van overgang bevat daarom het voorstel de bepaling dat, gedurende het tijdperk van 10 jaar, in de school met het geven van onderwijs zullen mogen worden belast, zulke kweekelingen, die den ouderdom van 16 jaar hebben bereikt, en die bij een behoorlijk onderzoek voldoende aanleg en genoegzame ontwikkeling toonen te bezitten, om bij goede leiding tot degelijke onderwijzers te worden gevormd.

Die beneden 16 jaar worden van de school verwijderd; voor de besten van hen staan de nieuwe inrigtingen, kweekscholen en normaallessen open.

§ 8. Is er voldoende grond om te verwachten, dat voor de verschillende inrigtingen van opleiding kweekelingen zullen zijn te vinden, dat de lust om zich aan 't onderwijs te wijden zal toenemen ook bij zulken, die op andere scholen zijn gevormd? In de laatste jaren nam de lust daartoe af; het aantal kweekelingen verminderde. Kunnen er bij de nieuwe regeling in plaats van minder veel meer worden verwacht? Ja — onder ééne voorwaarde. Het vooruitzicht op eene *zekere*, op eene *goede* toekomst moet worden geopend.

Dat laat thans zeer veel te wenschen over.

Ten bewijze daarvan strekke de opgaaf van hoofdonderwijzersjaarwedden in verschillende gedeelten des Rijks in het verslag 1873/74. Wij verwijzen daarbij niet naar het middencijfer — de treurige toestand wordt daardoor eer verborgen dan openbaar gemaakt — maar naar de tabel zelve op bladz. 112 en 113.

Er behoeft niet gewezen te worden op meer dan een voorbeeld, dat de openbare liefdadigheid moest worden ingeroepen, om een onderwijzer voor gebrek te beveiligen. De opgegeven cijfers zijn welsprekend.

Op vele plaatsen een daggeldersloon, op zeer vele veel te weinig om in de behoeften van 't huishouden te voorzien. Dat moet nadeelig op 't onderwijs werken; het doet aan 's onderwijzers betrekking, in zijne verhouding tot de gemeentenaren, den invloed ontbreken, die vooral ten platten lande zoo noodzakelijk is. Daarom is het niet om den onderwijzer alleen, dat op verbetering van zijn toestand wordt aangedrongen; het is in 't belang van 't algemeen. Vooral hierom, dat daardoor de lust om zich aan die betrekking te wijden zal worden opgewekt. Nu wordt ze uitgedoofd.

Eenstemmig zijn allen, die over den toestand kunnen oordeelen, dat het treurig vooruitzicht 't getal der kweekelingen heeft doen afnemen.

En even eenstemmig daarin, dat hun getal aanmerkelijk zal toenemen, wanneer hun een zekere weg wordt aangewezen om te geraken tot een begeerlijk doel. Nu reeds doet zich het verschijnsel voor dat, terwijl op vele plaatsen geen kweekelingen zijn te vinden, voor de Rijkskweekscholen en ook voor de normaallessen, zich een grooter aantal dan geplaatst kan worden, aanmeldt.

Zoodra in meerdere middenpunten der bevolking goede inrigtingen van opleiding worden in het leven geroepen, en te gelijk het vooruitzicht op een behoorlijk bestaan geopend wordt, lijdt het geen twijfel of de toevloed van candidaten, en onder hen van jongens en meisjes uit den burgerstand, zal telkens grooter worden.

Maar het vooruitzicht, zoo beweert men, wordt gaandeweg beter. De jaarwedden der onderwijzers worden gedurig verhoogd.

Het wordt niet ontkend. Maar de vraag is of men van de wijze en de mate waarop die verbetering wordt aangebragt, met genoeg-

zame zekerheid een voldoende toestand en dan ook met eenigen spoed kan verwachten; daarop komt het aan.

Noch het een, noch het ander.

Men lette slechts op den vooruitgang van 1869—1873 op den staat in het verslag 1873/74, pag. 112 en 113.

Eén voorbeeld slechts van die verbetering een jaar later, op het einde van 1874.

In Overijssel waren:	in 1873	1874.
Onderwijzers die eene jaarwedde hebben van juist f 400	19	21
Onderwijzers die eene jaarwedde hebben minder dan f 500.	41	32
Onderwijzers die eene jaarwedde hebben minder dan f 600.	55	59
Onderwijzers die eene jaarwedde hebben minder dan f 700.	20	22

Wanneer in een tijd, dat de gemeentebesturen, door den nood gedrongen, tot verhooging van de jaarwedden der hulponderwijzers moeten overgaan, in de jaarwedden der hoofdonderwijzers nog zoo weinig verbetering is te zien, dan ligt de vraag voor de hand: hoe lang moet het nog duren eer de toestand ten deze bevredigend is? Vooral mag niet worden voorbijgezien, dat iedere verhooging, ook de geringste, op verreweg de meeste plaatsen elke poging om nogmaals daartoe over te gaan voor geruimen tijd verijdelt. Op den weg, waarop men zich thans beweegt komt men niet, waar men, naar de overtuiging van den ondergeteekende, komen moet. Er moet een toestand in het leven geroepen, die niet afschrikt, maar aantrekt, een *zeker* vooruitzigt. Daartoe is noodig: verhooging van het minimum van art. 19.

Aan ieder onderwijzer, die door bekwaamheid en ijver zich eene plaats aan het hoofd eener school weet te verwerven, worde gewaarborgd eene jaarwedde, groot genoeg om in zijne behoeften te voorzien. Die waarborg worde neergelegd in de wet.

Hetzelfde moet voor den hulponderwijzer geschieden. Niet allen kunnen aan het hoofd komen van eene school. Maar aan allen moet, indien ze al niet het einddoel van hun streven bereiken, een toestand worden verzekerd, waarin ze zich, zonder te zware zorgen, kunnen bewegen.

Er moet op gerekend worden dat er, bij het toenemend aantal scholen en het steeds grooter aantal hulponderwijzers, een stand van die soort van onderwijzers gevormd wordt. Al wordt in den tegenwoordigen tijd, ten gevolge van het bestaande gebrek aan personeel, de belooning der hulponderwijzers tot een hooger bedrag opgevoerd, toch is daardoor de gewenschte toestand nog niet verzekerd. Het blijkt overtuigend uit de — naar de meening van den ondergeteekende onwettige — bepaling, op vele plaatsen aangenomen, dat namelijk den hulponderwijzer voor elk jaar dat hij in zijne betrekking werkzaam is, boven zijne jaarwedde eene toelage zal worden uitbetaald, dat vele gemeentebesturen slechts wachten op de gelegenheid, om bij de eerste gelegenheid, bij grooter aanbod, de extrabelooning weder te laten vervallen. Voor vele hulp-

onderwijzers zou dat ook volstrekt geen bezwaar zijn. Integendeel, Het zou zeer wenschelijk zijn, dat de pas aankomende, jongste onderwijzers niet aanstonds, zooals thans somtijds geschiedt, eene belooning konden bedingen, grooter dan voor hen noodig en gepast is. Indien dus in den normalen toestand, die men tracht voor te bereiden, de jaarwedden der eerstbeginnenden, weer dalen beneden het tegenwoordig peil, zal dit geen billijke reden tot klagten geven. Maar hun worde verzekerd eene, aan vaste regelen gebonden, verhooging dier jaarwedde. Ook dat moet als eene voorwaarde, waaraan geen bestuur zich onttrekken kan, in de wet worden geregeld.

Het minste dat men, maar dan ook met zekerheid, te wachten heeft, sta vast in de wet.

Het spreekt van zelf dat die minima, zoowel voor den hoofdals voor den hulponderwijzer, even als dat thans geschiedt, op vele plaatsen zullen moeten overschreden worden. Daar beneden *kan* men nergens, daar boven zal men hier en daar *moeten* gaan, want de minima zijn berekend naar de behoeften van het zogenaamde platteland. Niet naar de behoeften der plaatsen waar men het goedkoopst kan leven, maar naar de behoeften van den gewonen burgerstand in verreweg de meeste plaatsen van 't land. Maar daarom zal in vele steden en zeer aanzienlijke dorpen de belooning, soms aanmerkelijk, boven het minimum stijgen.

De bedenking kan worden geopperd: is het wel juist *één* minimum in de wet vast te stellen? De behoeften zijn toch ook zelfs ten platten lande niet overal dezelfde. In de eene provincie is het leven duurder dan in de andere, zelfs in de verschillende streken van dezelfde provincie is somtijds geen onaanzienlijk verschil.

Daar is waarheid in die bedenking. Maar in 't geen daarbij in de laatste plaats wordt opgemerkt, ligt tevens de onmogelijkheid opgesloten om er aan te gemoet te komen. Zelfs indien het aanging in de wet voor iedere provincie een afzonderlijk minimum te bepalen, zou dat toch het bezwaar niet oplossen. Het te doen voor iedere gemeente, zou eene ongerijmdheid zijn. Het getal inwoners eener plaats is een zeer onjuiste maatstaf. Niet minder het getal leerlingen eener school.

»Dan geen minimum.» Maar dan verliest men juist wat men verkrijgen wil: een *vast*, op de wet gegrond, vooruitzicht voor den onderwijzer.

De bepaling van een minimum is noodzakelijk — maar evenzeer: *één* minimum. En daarin ligt ook buitendien nog eene krachtige aanbeveling.

Waar zal welligt het minimum meer bedragen dan voor levensonderhoud noodig is? In afgelegen oorden, in plaatsen waar het maatschappelijk verkeer weinig aantrekkelijkheid biedt. Meer nog dan elders is het juist daar voor den onderwijzer behoefte, dat hij zich van tijd tot tijd naar een middenpunt van meerdere beschaving verplaatse, om door 't verkeer met ambtgenooten en vrienden zijn geest levendig te houden; meer nog dan elders heeft hij daár behoefte aan degelijke lectuur. Dat alles doet zijne noodzakelijke uitgaven stijgen.

En, terwijl in de plaatsen van mindere ontwikkeling juist een minstens even ontwikkeld man als elders van nooden is, moeten de besten niet door eene kleinere belooning worden afgeschrikt, maar door eene even hooge, en daarom *betrekkelijk* betere, daarheen worden gelokt.

Om al die redenen zamen meent de ondergeteekende dat de jaarwedde van een hoofdonderwijzer op minstens *f* 1000, behalve vrije woning, moet worden vastgesteld; die van een hulponderwijzer moet minstens *f* 500 bedragen, terwijl den hulponderwijzer, die in het bezit is eener hoofdonderwijzersacte een inkomen van minstens *f* 800 behoort te worden verzekerd.

§ 9. De kosten van het onderwijs zullen door de voorgestelde wijziging der wet in aanzienlijke mate stijgen.

Zullen ze voor zeer vele gemeenten niet te zwaar wezen?

Het antwoord op die vraag kan niet anders dan bevestigend zijn. Nu reeds gaan vele gemeenten onder de uitgaven voor haar lager onderwijs gebukt. Dat zou, bij behoud van de tegenwoordige regeling der kosten, veel erger worden.

Van tweeën één: of van eene voldoende inrichting van het lager onderwijs moet worden afgezien, of er moet een middel worden gevonden om in de kosten eener goede regeling naar behooren te voorzien.

Aan 't eerste mag niet worden gedacht. Blijft dus het laatste over.

De opmerking ligt voor de hand: »dat middel behoeft niet te worden gezocht. In art. 36 van de wet is 't aangewezen.»

Maar nu is juist onder hen, die de werking van dat middel nauwkeurig hebben gadeslaggen geen verschil: het is gebleken, geheel onvoldoende te zijn. De regel in art. 36 gesteld, moest naar de bedoeling van hen die zich daarvoor verklaarden, met »milde hand" worden toegepast. Aan die bedoeling is niet voldaan. In plaats van »met milde" is — en dat is geschied onder Regeringen van de meest uiteenlopende rigting — met uiterst karige hand hulp verleend. De wijze waarop de hulp zou worden verleend gaf zelve tot karige toepassing aanleiding.

Het verzoek om hulp aan de Hooge Regering ingediend, werd ter beoordeeling aan het provinciaal bestuur gezonden, dat angstvallig den toestand der verzoekende gemeente onderzoekt, en zeer dikwijls daarin aanleiding vond tot afwijzing te raden van een verzoek, dat, toegestaan, de provinciale kas, voor de helft, ten laste zou komen. En zoo nu nog maar door de Hooge Regering als »te zwaar gedrukt" was erkend, wat door het provinciaal bestuur, van nabij met alles bekend en streng oordeelende, als zoodanig was aanbevolen. Maar menig verzoek werd door haar nog afgewezen, dat door het provinciaal bestuur was toegestaan.

Eene dergelijke ondervinding moest wel de laatstgenoemde besturen nog angstvalliger maken, en aan de gemeente-besturen, die de onbehoorlijke inrigting van haar onderwijs in eene »behoorlijke" wilden veranderen, den moed daartoe benemen, omdat ze, voor hetgeen een te drukkende last voor de gemeente zou worden, toch waarschijnlijk te vergeefs de in art. 36 voorgespiegelde hulp zouden inroepen.

Dat is de feitelijke toestand. Telkens is op eene betere, mildere toepassing aangedrongen. Maar met zoo weinig gevolg dat er van *milde* toepassing nog in de eerste verte geen sprake kan wezen.

Was de uitvoering aan de bepaling van art. 36 gegeven gebrekkig, de regel zelf in dat artikel gesteld is, naar het oordeel van den ondergeteekende, de gebrekkige toepassing van een juist beginsel.

De regel gaat uit van het juiste beginsel dat openbaar lager onderwijs niet is alleen gemeentebelang; het is in niet mindere mate algemeen belang. Van daar het grondwettig bevel dat het van overheidswege overal voldoende gegeven worde.

Dat beginsel kan op tweeërlei wijze worden toegepast:

1° het openbaar lager onderwijs, door het Rijk beheerd, bestuurd, bekostigd;

2° het openbaar lager onderwijs, door de gemeente beheerd en bestuurd, en bekostigd ten deele door haar, ten deele door het Rijk, dat aan het gemeentelijk beheer en bestuur, in het algemeen belang, voorwaarden stelt, maar daarom ook een deel der kosten draagt.

De wetgever van 1857 heeft het sub 2°. genoemde stelsel aangenomen, maar beperkt de hulp, aan gemeenten te verleenen, alleen tot die gevallen, waarin de gemeente naar het oordeel der Regering te zwaar zou worden gedrukt; en bepaalde dat die hulp niet door het Rijk alleen, maar voor de helft ook door de provincie zou worden verstrekt.

Dat was de gebrekkige toepassing van een juist beginsel. Afgezien nog daarvan, dat door de Hooge Regering over de provinciale kas kan worden beschikt, werd bij de aangenomen regeling op die kas ten onrechte een last gelegd, die krachtens 't beginsel het Rijk moest dragen. Maar, ten andere, alleen bij uitzondering werd hulp gegeven, terwijl die hulp, juist omdat het algemeen belang er zoo naauw bij is betrokken, overal in evenredige mate behoorde te worden verleend.

Naar de meening van den ondergeteekende is de sub 2°. genoemde toepassing wenschelijk, mits zuiver en in haar geheel.

Het lager onderwijs algemeen belang. Maar iedere gemeente heeft daarin haar eigenaardig deel. Daarom is 't wenschelijk dat het „gemeentezaak” zij. Het gemeentebestuur moet daarin betrokken wezen, 't moet vrij en bij magte zijn om, boven hetgeen in 't algemeen belang wordt vereischt, in 't plaatselijk belang te doen, wat het nuttig acht. De benoeming van den onderwijzer moet, in het belang van diens verhouding tot de gemeentenaren, aan den gemeenteraad worden overgelaten. De belangstelling dier besturen in de zaak zelve worden opgewekt en levendig gehouden door hun aandeel in het bestuur en beheer daarvan. Ook ten platten lande is dat van het hoogste belang. Wel moet het erkend worden, dat juist dáár bij de gemeentebesturen vaak gebrek bestaat aan 't regte inzicht,

aan een juist oordeel en voldoende belangstelling. De ondergeteekende heeft daarvan te dikwijls de zeer treffende voorbeelden gezien. En als hij, desniettegenstaande, voorstander blijft van gemeentelijk bestuur en beheer van 't lager onderwijs, dan is het, omdat hij meent dat het voordeel daarvan kan worden behouden, zonder dat voor nadeel te vreezen is. Dat laatste is eene *conditio sine qua non*. Maar het is eene mogelijke voorwaarde. In de wet worden strengere bepalingen vastgesteld, die niet kunnen ontdoken worden. En bovendien: aan de gemeente blijve 't bestuur, 't beheer, en een deel der kosten; het andere deel worde gedragen door den Staat. Maar aan die hulp worden voorwaarden verbonden, die voor eene voldoende inrigting en werking van het onderwijs, in het algemeen belang noodig zijn.

§ 10. Bij het voorstel omtrent de regeling der kosten is alleen de volksschool, het gewoon lager onderwijs gelijkelijk voor allen bestemd, bedoeld.

Het meer uitgebreid lager onderwijs, dat, bij eene algemeene herziening, ook noodzakelijk aan de orde moet komen, is in 't hier bijgaand ontwerp buiten beschouwing gelaten.

Het Wets-ontwerp.

Art. 1. Het wordt wenschelijk geacht den naam van hoofd- en hulp-onderwijzer te doen vervangen door dien van *onderwijzer* voor de beide rangen. De ondergeteekende heeft daaromtrent echter geen voorstel gedaan, omdat die wijziging, niet van overwegend belang, in een te groot aantal andere artikelen verandering noodzakelijk zou maken.

Overeenkomstig hetgeen op bladz. 7—9 is gezegd, worden de „kweekelingen” niet meer als *onderwijzers*, in den zin van art. 5 der bestaande wet, toegelaten.

De bepaling van alin. 3 is noodzakelijk om voor hen, die zich voor het onderwijs voorbereiden, de gelegenheid te openen, zich practisch te oefenen.

Art. 3. Bij dit artikel wordt verwezen naar § 5 en 6.

Mogt, wat niet onwaarschijnlijk is, de ervaring nog meer dan thans reeds leeren dat de opleiding van kweekscholen boven de best ingerigte normaalscholen is te verkiezen, dan geeft het „minstens” gelegenheid het aantal kweekscholen te vermeerderen.

Wat nu reeds *minstens* wenschelijk en noodig en uitvoerbaar is worde in de wet bepaald.

Daar de onderwijzeressen in den regel, voor de laagste klassen der school zijn bestemd, zullen zij omstreeks $\frac{1}{3}$ der onderwijzersplaatsen kunnen innemen. Daarom 3 kweekscholen voor meisjes tegen 10 voor mannelijke kweekelingen.

Er bestaat, blijkens de ondervinding, volstrekt geen bezwaar in de normaalscholen mannelijke en vrouwelijke kweekelingen op te nemen. Dáár zal waarschijnlijk de verhouding eenigszins gewijzigd zijn, en wel zoo dat iets meer dan een derde der kweekelingen

meisjes zullen zijn. Het ontbrekende in de verhouding der kweek-scholen wordt daardoor aangevuld.

Het cijfer voor het aantal kweekelingen op iedere klasse der kweek-scholen is thans op 20 gesteld. Het zou welligt tot 24 kunnen worden verhoogd; met dien verstande, dat de 4 leerlingen boven 20, in de stad waar de school gevestigd is woonachtig waren, en dus niet voor hunne huisvesting en het opzigt over hen buiten de school, door den directeur behoefde gezorgd te worden. Een getal van 80 is daarvoor reeds groot genoeg.

Om zeker te zijn, dat elke kweek-school hare klasse van 20 kweekelingen bezet houde, worden voor elke van haar jaarlijks 20 zoogenaamde rijksbeurzen beschikbaar gesteld. Het beurzenstelsel is, voorzeker, aan ernstige bedenkingen onderhevig. Het moet en zal ook ophouden. Daarmee op eens te breken gaat echter niet aan. Men kan intusschen bij de uitloving der beurzen aldus te werk gaan — wat reeds in beginsel is aangenomen — dat zij, die er *geene* verlangen, de voorkeur zullen hebben boven hen die er wel eene begeeren, indien de eersten bij het examen blijken, althans even geschikt en bekwaam te zijn als de laatsten. Het lijdt bijna geen twijfel of, bij 't verbeterd vooruitzigt voor den onderwijzer, zal de kostelooze plaatsing spoedig in zoo ruime mate worden begeerd, dat de toelagen van zelf vervallen.

De *normaallessen* behooren te worden ingerigt naar een vast plan. Liever spreken we van normaalscholen, zoo als ze meestal worden genoemd. We lieten evenwel in het wets-artikel den ouden naam staan, om niet den indruk te geven alsof iets geheel nieuws werd bedoeld. Ze moeten intusschen in vele opzigten worden verbeterd.

Er moet een voldoende aantal onderwijzers aan worden verbonden; ook leeraren van het middelbaar onderwijs zijn daarvoor in vele gevallen, vooral voor de hoogste klassen, zeer aan te bevelen. Het getal der lesuren moet vooral niet te beperkt zijn. Ook dáár behooren de kweekelingen in 4 klassen te worden verdeeld; ook dáár worden, even als op de kweek-scholen, geene andere toegelaten dan die den leeftijd van 14 jaren hebben bereikt. Telken jare worden voor 10 leerlingen — jongens en meisjes — Rijksbeurzen uitgelooft; ze worden slechts uitgereikt voor zooverre zich geen 10 geschikte kweekelingen aanmelden, die zonder toelage wenschen geplaatst te worden. Boven deze 10 kunnen in elke klasse der normaalschool nog 14 kweekelingen worden toegelaten, genoegzaam ontwikkeld om de lessen der klasse, waarin zij wenschen geplaatst te worden, te volgen.

Bepalingen als de bovengenoemden en andere, omtrent het personeel der onderwijzers en hunne bezoldiging, behooren te worden vastgesteld bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur. De zooveel mogelijk gelijke en voldoende inrigting moet daardoor worden verzekerd.

Er zijn thans 28 zoogenaamde normaallessen, waaronder inrigtingen die den naam van »leerschool, vormschool" enz. dragen. Voor 's hands moeten die alle niet alleen behouden blijven, maar verbeterd en uitgebreid worden en haar aantal moet worden vermeerderd (zie hiervoren). Later zullen er gaandeweg kunnen

worden opgeheven, welligt om voor kweekscholen plaats te maken, of in kweekscholen te worden veranderd. Daarom is geen cijfer voor die inrigtingen van opleiding in art. 12 opgenomen.

Ook voor de gevallen, waarin aan één of meer onderwijzers het houden eener zoogenaamde opleidingsklasse wordt opgedragen, is eene algemeene regeling noodig. De gebrekkige inrigting dier klassen moet daardoor worden onmogelijk gemaakt.

De gemeentelijke kweekscholen zullen, om voor de Rijkstoelage in aanmerking te komen, moeten zijn ingerigt naar de voorschriften daaromtrent in den algemeenen maatregel van inwendig bestuur opgenomen.

Art. 4. Het bij de globale berekening aangenomen middencijfer 40, wordt eerst toegepast daar, waar het aantal der leerlingen meer dan 60 bedraagt. In scholen van 30 leerlingen zijn, evenzeer als in grootere, kinderen van allerlei leeftijd en ontwikkeling, die in minstens drie klassen moeten worden verdeeld. Het ware wenschelijk dat nergens een onderwijzer met drie klassen, die toch in verreweg de meeste gevallen weer in twee afdeelingen moeten gesplitst worden, werd belast. Zoo ver strekt de ondergeteekende evenwel zijn eisch niet uit. Maar noodzakelijk schijnt het dat althans dáár, waar het aantal 30 te boven gaat, den hoofdonderwijzer een hulponderwijzer worde ter zijde gesteld, dat hij, waar het tot boven 60 is geklommen en niet hooger dan 120 stijgt, door twee onderwijzers worde bijgestaan. In die scholen wordt het aangenomen middencijfer volledig toegepast.

Intusschen is het, hoe meer het getal der hulponderwijzers met dat der leerlingen klimt, des te meer noodig dat de hoofdonderwijzer op den goeden gang van het onderwijs in de verschillende klassen aanhoudend invloed kunne oefenen. Zal dat mogelijk wezen, dan moet er een hulponderwijzer zijn, die in de hoogste klasse zijne plaats vervullen kan, zoo dikwijls hij in andere afdeelingen moet vertoeven, en die niet alléén daarom in 't bezit behoort te wezen van eene acte als hoofdonderwijzer, maar ook, omdat hij den hoofdonderwijzer, bij ziekte of andere redenen van afwezigheid, in al diens werkzaamheden vervangen moet.

Art. 5. Na hetgeen in § 8 is gezegd, schijnt nadere toelichting overbodig.

Art. 6. Tegen 't behoud van art. 20 pleit alles. Daarvoor alleen de zuinigheid; maar eene, in 't algemeen belang, zeer verkeerd geplaatste.

Hadden vele leden der Vertegenwoordiging zich in 1857 geene voorstelling gemaakt van de werking van art. 36, die spoedig zou blijken zeer onjuist te zijn geweest, dan had naar de onlangs uitgesproken meening van een hunner waarschijnlijk de meerderheid (37 tegen 26 stemmen) zich tegen art. 20 verklaard. De toepassing van dat laatste artikel zou slechts bij zeldzame uitzondering geschieden. Het tegendeel is gebeurd. In 1873 bestonden er nog 202 scholen waarop het was toegepast.

Wat de financiële bezwaren betreft wordt verwezen naar de toelichting bij art. 9 en 11.

Art. 8. In art. 32 vervalt lit. *b*, in verband met de wijziging in art. 1 (art. 5 der wet van 1857) voorgesteld.

Bijgevoegd is litt. *h*. Over die kosten is op sommige plaatsen geschil gerezen tusschen het gemeentebestuur en den hoofdonderwijzer.

Art. 9. Plaatselijk en algemeen belang vloeijen bij het gewoon lager onderwijs voor het grootste gedeelte ineen; voor dat gedeelte dragen de plaatselijke en de algemeene kas ieder de helft der kosten.

Wat de gemeente daarboven wil uitgeven, om te voorzien in meer bijzondere plaatselijke behoeften, komt geheel te haren laste.

Opdat de Regering verzekerd zij, dat overal in de algemeene behoefte genoegzaam is voorzien, maar ook, dat daarvoor niet meer in rekening worde gebracht, dan noodig is en in evenredigheid met andere gemeenten, is de regeling ontworpen zooals die in dit artikel voorkomt.

Het spreekt van zelf, ook zonder dat het uitdrukkelijk wordt voorgeschreven, dat de schoolopziener, in de eerste plaats geroepen om bij het overleg den inspecteur over de gesteldheid der gemeenten van zijn district te oordeelen, en voorstellen te doen om in de behoeften van het onderwijs aldaar naar behooren te voorzien, daaromtrent, aan de plaatselijke schoolcommissie en, zoo noodig, aan het gemeentebestuur al die inlichtingen vraagt die tot eene juiste beoordeeling der verschillende punten noodig zijn. Evenmin scheen het noodig de verplichting der gemeentelijke besturen en der schoolcommissien om die inlichtingen te geven in de wet op te nemen. Wat de laatstgenoemde collegien betreft, staat die verplichting ten overvloede reeds in art. 64 uitdrukkelijk omschreven.

Ten einde gelijkmatigheid in de wijze van handeling dezer aan gelegenheid te verkrijgen is het noodzakelijk, dat de ramingen door de schoolopzieners ontworpen door den inspecteur onderling vergeleken en door hem worden vastgesteld. Ook hij stelt zich, zoo noodig, met gemeentebesturen en schoolcommissien in betrekking, om mededeeling te verkrijgen van al hetgeen hem tot een juist oordeel in staat kan stellen.

Zóó wordt in de verschillende provincien eenheid van handelwijze bevorderd. Intusschen is die eenheid niet alleen noodzakelijk waar het de verschillende gemeenten eener provincie, maar evenzeer waar het de provincien onderling betreft. Daarvoor zorgt de Regering, die de ramingen der inspecteurs beoordeelt en toeziet dat overal in het Rijk voor voldoende lager onderwijs dezelfde maatstaf van beoordeeling, zoowel wat de inrigting als de bekostiging daarvan aangaat, worde gebruikt. De ramingen al of niet gewijzigd, worden daarna van Regeringswege medegedeeld aan de betrokken gemeentebesturen.

De som door het Rijk aan de gemeenten uit te keeren bedraagt de *helft* van die welke in de raming van alin. 1 en 2 is vervat.

Het gemeentebestuur kan, hoewel natuurlijk gebonden aan de

bepalingen der wet, eene lagere som op de gemeentebegrooting uitrekken — maar in dat geval vervalt de uitkeering uit 's Rijks kas geheel.

Het kan ook die raming overschrijden, maar voor het bedrag boven de raming in de begrooting opgenomen draagt de gemeentekas de kosten alleen.

De mededeeling der raming aan Gedeputeerde Staten geschiedt met het oog op art. 206 en verv. der gemeentewet.

Omtrent de laatste alin. wordt het volgende opgemerkt.

Gelijk in § 10 is gezegd, zijn, bij de berekening der kosten, alleen die bedoeld, die noodig zijn voor de volkschool, de school van gewoon lager onderwijs, gelijkelijk voor allen bestemd. Intusschen worden op verschillende plaatsen de vakken *n*, *o* en *p* van art. 1 der wet van 1857 (gymnastiek, teekenen en handwerken voor meisjes) in de gewone lagere school onderwezen, zonder dat die daarom ophouden *volkscholen* scholen van gewoon lager onderwijs te zijn; ofschoon ze feitelijk scholen van meer uitgebreid lager onderwijs zijn geworden. Dit is ook het geval met enkele scholen, waar sommige leerlingen, buiten de gewone schooluren, onderwijs ontvangen in de beginselen der Fransche taal en der wiskunde, om hen daardoor in staat te stellen te kunnen voldoen aan de eischen, die thans nog algemeen voor de toelating op de hogere burger-school worden gesteld.

Ook zijn er gemeenten, die geene afzonderlijke openbare scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs of van middelbaar onderwijs bezitten, waar aan de lagere school een avondcursus is verbonden, waarin onderwijs in de beginselen van meer dan eene levende taal gegeven wordt.

Het ware tegen het beginsel dezer wet, die scholen, bij de berekening der kosten buiten te sluiten, voor zoo verre daar gewoon lager onderwijs gegeven wordt.

Art. 10. De Rijkstoelage in het vorige artikel bedoeld, is van schoolgeldheffing onaf hankelijk.

Vóór en tegen schoolgeldheffing zijn bijna evenveel argumenten, aan de ervaring ontleend, in 't midden gebracht. Het al of niet wensche-lijke dier heffing in 't belang van 't onderwijs, hangt met plaatselijke omstandigheden zamen. Het gemeentebestuur blijve daarom vrij.

Art. 11. Niettegenstaande het bepaalde in het nieuwe art. 33, — art. 9 —, is het te voorzien dat sommige gemeenten zelfs door de helft der kosten, volgens de bepalingen dezer wet vereischt, te zwaar zullen worden gedrukt. Voor eenige zou dat welligt eerst dan het geval kunnen worden, wanneer de voorschriften dezer wet geheel zullen kunnen worden uitgevoerd, wat voor 's hands niet geschieden kan. Maar anderen zullen reeds terstond in die omstandigheid ver-keeren. Vooral die, waar tot hiertoe scholen, volgens art. 20 en 15 der vigerende wet, bestaan, die naar de algemeene regelen dezer wet behooren te worden ingerigt.

Dáár is dus de buitengewone hulp noodig, die in dit artikel wordt aangewezen.

Waar ze noodig is *moet* ze worden verleend. Het is evenwel niet wel mogelijk in de wet de gevallen te omschrijven, waarin de hulp moet worden verleend.

Er is intusschen reden om te veronderstellen dat de toepassing van het gewijzigde artikel niet zooveel stof tot klagten zal opleveren, als die van het thans bestaande. Het provinciaal bestuur is, bij de beoordeeling van den toestand, niet meer onder den druk van het vooruitzicht, dat als de behoefte wordt erkend, de provinciale kas met een deel der kosten zal worden bezwaard. En de Regering zal niet kunnen nalaten, ook al wordt dat niet uitdrukkelijk in de wet voorgeschreven, bij haar oordeel den bijzonderen toestand in aanmerking te nemen waarin sommige gemeenten door het vervallen van art. 20 en art. 51, al. 3, der wet van 1857 zijn geraakt.

Mogt het intusschen blijken dat het artikel niet behoorlijk in den geest waarin het is ontworpen werd uitgevoerd, dan zou de wetgever daarop moeten terugkomen en het Rijksaandeel, in art. 9, nieuw art. 33, bedoeld, moeten worden volhoogd.

Dat zal ook behooren te geschieden, indien de ervaring leert, dat het aantal gemeenten, die, niettegenstaande de bepaling van art. 9, nieuw art. 33, te zwaar worden gedrukt, zoo talrijk wordt, dat de toepassing van art. 36, in plaats van uitzondering te blijven, regel worden moest.

Art. 14. Voor de volledige toepassing der bepalingen van art. 18, alin. 1, 2 en 3 (art. 5) zullen, gelijk boven is aangetoond, minstens 10 jaren noodig zijn.

Gedurende dien termijn worden kweekelingen in de plaats van hulponderwijzers toegelaten. Hun behoort eene toelage van minstens *f* 300 te worden verleend. Dat bedrag wordt aan hen gegeven, die zich op kweekscholen voor het onderwijs voorbereiden. Aan hen, die dat doen in minder gunstige omstandigheden en daarbij het werk van een hulponderwijzer verrigten, moet althans niet minder worden toegelegd.

Art. 15. Er moet gezorgd worden, dat, zooveel mogelijk, overal eene trapsgewijze voortgaande toepassing van art. 18 (art. 5) plaats vinde. Met het oog op het beschikbaar personeel, moet het schooltoezigt, gedurende den termijn in het vorig artikel bedoeld, het aantal onderwijzers bepalen, dat minstens in iedere school behoort te worden aangesteld.

Art. 17. De billijkheid eischt de regeling in de laatste woorden van alin. 2 vervat.

Het wachtgeld zal niet lang behoeven te worden uitgekeerd. De bedoelde onderwijzers kunnen gemakkelijk eene aanstelling als hulponderwijzer verkrijgen.

19 Februarij 1876.

MOENS.

Voorstel van den heer MOENS tot wijziging van enkele bepalingen der wet van 13 Augustus 1857 (Staatsblad n°. 103).

(Lager onderwijs).

ONTWERP VAN WET.

N°. 2.

WIJ WILLEM III, *bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groothertog van Luxemburg, enz., enz., enz.*

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten :

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat het noodzakelijk is, wijziging te brengen in enkele bepalingen der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad n°. 103*);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze :

Art. 1.

Art. 5 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad n°. 103*) wordt gewijzigd als volgt:

Het schoolonderwijs wordt gegeven door hoofd- en hulponderwijzers. Jongelieden van beiderlei kunne, die den leeftijd van 16 jaar bereikt en dien van 19 jaar niet overschreden hebben, en die in het bezit zijn van een schriftelijk bewijs van aanvankelijke geschiktheid voor het onderwijs, mogen, tot eigen vorming, onder opzigt der onderwijzers, met het geven van onderwijs in de school worden belast.

Dit schriftelijk bewijs wordt afgegeven door den districts schoolopziener in overleg met den hoofdonderwijzer der school, in welke de kweekeling werkzaam zal zijn, of met den hoofdonderwijzer, bij wien hij tot dien tijd zijne opleiding heeft genoten.

Art. 2.

Art. 7, lit. a, wordt gewijzigd als volgt:
 »hen bedoeld bij art. 5, al. 2.»

Art. 3.

Art. 12 wordt gewijzigd als volgt:

Er zijn voor de opleiding van onderwijzers minstens 10, voor die van onderwijzeressen minstens 3 Rijkskweekscholen.

Tot opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen afzonderlijk of gezamenlijk, worden van Rijkswegen normaallessen gegeven.

Aan onderwijzers van openbare of daarmee gelijkstaande scholen, die met de opleiding van één of meer kweekelingen worden belast, kan op voorstel van een inspecteur uit de kas van het Rijk eene jaarlijksche toelage worden verstrekt.

Indien eene gemeente eene inrigting tot opleiding van onderwijzers of onderwijzeressen, of van beide gezamenlijk, vestigt of eene gevestigde in stand houdt, wordt de helft der jaarlijksche kosten gedragen door het Rijk.

De inrigting van al de in dit artikel genoemde instellingen tot opleiding van onderwijzers wordt geregeld bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur.

Zij staan alle onder het toezigt van de inspecteurs van het lager onderwijs.

Art. 4.

Art. 18 wordt gewijzigd als volgt:

Wanneer het getal kinderen, als leerlingen eener school ingeschreven, meer dan 30 en minder dan 60 bedraagt, wordt de hoofdonderwijzer bijgestaan door een hulponderwijzer.

Voor 60 tot 120 leerlingen wordt hij bijgestaan door twee hulponderwijzers; van 120 tot 160 door vier hulponderwijzers. Boven dit getal wordt hij voor elk 40tal leerlingen of een onderdeel daarvan bijgestaan door één hulponderwijzer meer.

Bedraagt het getal der leerlingen meer dan 120, dan moet minstens één der hulponderwijzers in het bezit zijn eener acte van hoofdonderwijzer.

Het aantal leerlingen wordt bij het opmaken der gemeentebe-grooting berekend naar het gemiddelde der laatste twee quartalen van het vorige jaar.

Art. 5.

Art. 19 wordt gewijzigd als volgt:

De hoofd- en hulponderwijzers genieten eene vaste jaarwedde. Den eerstgenoemden wordt bovendien eene vrije woning, zoo mogelijk met een tuin, verstrekt, of eene geldelijke vergoeding voor huishuur.

Bij verschil van gevoelen tusschen den hoofdonderwijzer en den gemeenteraad omtrent het bedrag der vergoeding beslissen Gedeputeerde Staten.

Het bedrag der jaarwedde is voor een hoofdonderwijzer minstens *f* 1000;

voor een hulponderwijzer met hoofd-onderwijzersacte minstens *f* 800;

voor een hulponderwijzer met hulponderwijzersacte minstens *f* 500.

Art. 6.

Art. 20 vervalt.

Art. 7.

In art. 22 vervalt de voorlaatste alinea.

Art. 8.

Art. 32 wordt gewijzigd als volgt:

Die kosten zijn:

- a.* de jaarwedden der hoofd- en hulponderwijzers;
- b.* de kosten van het oprigten en in stand houden of het huren der schoolgebouwen;
- c.* die van het aanschaffen en onderhouden der schoolmeubelen en der schoolboeken der leerlingen;
- d.* die van licht en brand, benoodigd voor de schoollocalen;
- e.* die van het oprigten en in stand houden of het huren der onderwijzerswoningen;
- f.* de vergoeding aan de hoofdonderwijzers voor het gemis van van vrije woning;
- g.* de kosten der plaatselijke schoolcommissie;
- h.* de kosten van het schoonhouden der schoollocalen;
- i.* de bijdrage der gemeente in het pensioen der onderwijzers;
- j.* de kosten der bibliotheek, ten behoeve der leerlingen aan elke school te verbinden.

Art. 9.

Een nieuw art. 32*a* te lezen als volgt:

Jaarlijks wordt door den inspecteur in overleg met de districts-schoolopzieners het minimum der kosten in elke gemeente der provincie voor iedere bestaande en nieuw op te rigten openbare school van gewoon lager onderwijs geraamd.

Deze raming wordt vóór 1 Mei toegezonden aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, die haar, na ze te hebben goedgekeurd, vóór 1 Augustus mededeelt aan burgemeester en wethouders der betrokken gemeenten en aan Gedeputeerde Staten der provincie.

Wanneer minstens het alzoo vastgestelde bedrag op de gemeentebegrooting, zoo als die door den raad is vastgesteld, wordt uitgetrokken, wordt de wederhelft daarvan, nadat het totaal verminderd is met het bedrag dat ten laste van anderen komt of op andere wijze wordt gevonden, uit 's Rijks kas, aan het gemeentebestuur uitgekeerd. Waar die uitkeering geschiedt, wordt door het gemeentebestuur van het geheel der werkelijke uitgaven rekening en verantwoording gedaan aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Indien het op de gemeentebegrooting uitgetrokken bedrag, in het dienstjaar waarover deze loopt, niet geheel is uitgegeven, wordt het in de onuitgegeven som begrepen gedeelte der Rijkstoelage op de Rijkstoelage van het volgende jaar gekort.

Wordt de Rijkstoelage voor het volgende jaar niet verleend, dan is de gemeente tot teruggave van het in de vorige alinea bedoelde gedeelte der Rijkstoelage verplicht.

Bij de berekening der kosten bedoeld in alin. 2 en 3, worden ook opgenomen die openbare scholen, waar de vakken *n*, *o* en *p* en die waar, buiten de gewone schooluren, het vak lit. *k* van art. 1 der wet van 1857, worden onderwezen; alleen echter voor zoo verre die kosten voor het onderwijs in de vakken van het gewoon lager onderwijs noodig zijn.

Art. 10.

Art. 33 wordt gewijzigd als volgt:

Ter tegemoetkoming in de kosten die ten laste der gemeente blijven, kan eene bijdrage van ieder schoolgaand kind worden geheven.

Bedeelden en zij, die, schoon niet bedeed, onvermogen zijn schoolgeld te betalen, worden niet aan de heffing onderworpen.

Het gemeentebestuur bevordert zooveel mogelijk het schoolgaan der kinderen van bedeelden en onvermogenen.

Art. 11.

Art. 36 wordt gewijzigd als volgt:

Indien Wij, na onderzoek door Gedeputeerde Staten, oordeelen dat eene gemeente, die de kosten van haar lager onderwijs heeft vastgesteld overeenkomstig de raming, bedoeld in art. 9 (art. 32a, alin. 1 en 2), niettegenstaande de Rijkstoelage, bedoeld in art. 9 (art. 32a, alin. 4) te zwaar zou worden gedrukt, zal die toelage met een door Ons te bepalen bedrag worden verhoogd.

Art. 12.

Art. 51 alin. 3 vervalt.

Art. 13.

Art. 69 wordt gewijzigd als volgt:

De jaarwedden van alle bij het in werking treden dezer wet dienstdoende hoofd- en hulponderwijzers, worden zoo lang zij hunne betrekking bekleeden, in geen geval tot een minder bedrag geregeld, dan op dat oogenblik door hen wordt genoten.

Art. 14.

Art. 70 wordt gewijzigd als volgt:

Tot het in werking brengen der voorschriften, vervat in art. 4 (art. 18, alin. 1, 2 en 3), wordt een termijn toegestaan van *tien* jaren, te rekenen van het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt. Gedurende dien termijn zullen jonge lieden, bedoeld in art. 1, alin. 3 (art. 5, alin. 2), met het geven van onderwijs in de dagschool kunnen worden belast, ook buiten regtstreeks aanhoudend toezigt van hoofd- en hulponderwijzers.

Zij dragen den naam van kweekeling en worden op voordragt van den districts-schoolopziener en den hoofdonderwijzer, in wiens school zij werkzaam zullen zijn, door den gemeenteraad telkens voor één jaar benoemd. Zij genieten een jaarwedde van minstens *f* 300.

De bepaling in alin. 3 geldt ook voor het bijzonder onderwijs.

Art. 15.

Art. 71 wordt gewijzigd als volgt:

Gedurende den termijn in het vorig artikel bedoeld, zal jaarlijks door den provincialen inspecteur, in overleg met den districts-schoolopziener, burgemeester en wethouders gehoord, voor iedere gemeente worden bepaald, hoe groot in elke bestaande of nieuw op te rigten openbare lagere school, het aantal hulponderwijzers, in het daaraan volgende jaar *minstens* wezen moet en voor hoevelen van hen kweekelingen, bedoeld in art. 14, alin. 2 en 3, in de plaats mogen treden.

Deze regeling wordt gedurende denzelfden termijn ten grondslag gelegd bij de raming der kosten, bedoeld in art. 9, alin. 2. Zij zal vóór 1° Mei van ieder jaar aan het betrokken gemeentebestuur worden medegedeeld, dat daarvan uiterlijk binnen 14 dagen na ontvangst der mededeeling, bij Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken in beroep kan komen.

Art. 16.

Nieuw art. 71a:

Tot de kosten, bedoeld in art. 8 (art. 32) behooren ook, gedurende den termijn in art. 15 omschreven, de jaarwedden der kweekelingen, bedoeld in art. 14. alin. 3 (art. 70).

Art. 17

Nieuw art. 71 *b*, luidende:

Zij, die bij het in werking treden dezer wet aan het hoofd staan van scholen, bedoeld in art. 20 en art. 51, alin. 3, der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103), en niet in het bezit zijn eener acte van hoofdonderwijzer, worden zes maanden daarna uit hunne betrekking ontslagen, tenzij zij vóór dien tijd eene acte van hoofdonderwijzer zullen hebben verkregen.

Na hun ontslag genieten zij een wachtgeld, door het Rijk te betalen, ten bedrage van hunne jaarwedden, vermeerderd met eene som, evenredig aan het genot van de vrije woning, die zij in gebruik hadden.

Dit wachtgeld vervalt, zoodra zij in eene andere betrekking zijn geplaatst, waaraan eene jaarwedde met het bedrag van het wachtgeld gelijkstaande, is verbonden.

Art. 18.

Art. 73 wordt gewijzigd als volgt:

Deze wet treedt in werking den 1sten Januarij 1877.

Alsdan zijn *afgeschaft*: de bestaande algemeene, provinciale en plaatselijke verordeningen, voor zooverre zij in strijd zijn met de bepalingen dezer wet.

Ontslagen: de kweekelingen, behoudens het bepaalde in art. 14, alin. 3 (70, alin. 2).

vervallen: de subsidien ten behoeve van het gewoon lager onderwijs, ingevolge art. 36 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103) door het Rijk en de provincie aan gemeenten verleend.

Lasten en bevelen enz.